

ГІДНІСТЬ ОСОБИ В ПРАВОВІЙ ТЕОРІЇ

Оскільки поняття гідність тісно пов'язане з поняттям гуманізм, то перш ніж дати йому визначення та виокремити норми, закріплені законодавством щодо його регулювання, забезпечення та захисту в суспільстві, необхідно визначити саме поняття гуманізм. Гуманізм — течія в західноєвропейській культурі епохи Відродження, яка відстоює визнання людини найвищою цінністю у світі, повагу до гідності та розуму людини; право на щастя в житті та вільний вияв природних почуттів і здібностей. Гуманізм є ставленням до людини, пройнятим турботою про її благо, повагою до її гідності; людяністю.

Гідність — це сукупність високих моральних, світоглядних, професійних якостей людини, які дають їй підстави для самоповаги, для усвідомлення своєї суспільної цінності.

Конституційне (позитивне) право через гідність особи закріплює повагу до її гідності, а також заборону катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність особи, поводження чи покарання, заборону медичних, наукових чи інших дослідів над людиною без її вільної згоди.

Відповідно, змістом права на повагу до гідності людини є законодавче встановлення і гарантована державою сукупність норм, які надають кожній людині впевненість у своїй суспільній цінності, можливість усвідомлювати себе як особистість, поважати власні моральні принципи й етичні норми, наполягати на повазі до себе й інших людей, державних органів та їх посадових і службових осіб, а також вимагати, щоб будь-які сумніви щодо її моральних якостей та етичних принципів були належним чином обґрунтовані.

Право на повагу до людської гідності встановлене ст. 28 Конституції України. Воно не може бути обмеженим навіть в умовах військового або надзвичайного стану.

Конституція України прямо забороняє: катування людини; жорстоке, нелюдське або таке, що принижує гідність поводження з людиною; застосування покарань, які є жорстокими, нелюдськими або такими, що принижують гідність людини; медичні, наукові чи інші досліді щодо людини без її вільної згоди. Наведена конституційна норма є відтворенням положень, які містяться у ст. 5 Загальної декларації прав людини, ст.ст. 7 і 10 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, ст. 3 Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод.

Кожна людина самостійно оцінює, чи є та або інша поведінка такою, що принижує її гідність. У багатьох випадках як жорстоке, нелюдське чи таке, що принижує гідність, поводження можуть розглядатися дії правоохоронних органів, пов'язані з особистим оглядом, обшуком та іншими слідчими діями стосовно громадян. У зв'язку з цим слід зазначити, що такі дії повинні здійснюватися на підставах і в порядку, чітко визначених законами України. Під час їх проведення може виникнути потреба в тому, щоб особи, які беруть участь у них, виконали певні дії, що, на їх думку, можуть принизити їх гідність. Будь-яка людина, яка має підстави вважати, що ті чи інші дії за її участю принижують її гідність і явно не викликані необхідністю проведення повного, об'єктивного та всебічного розслідування, має право відмовитися від них на підставі ст. 28 Конституції України. Чинне законодавство України не допускає і жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність людини, покарання.

Так, забороняється фізичне покарання батьками, опікунами, піклувальниками, вихователями, вчителями дітей та інших підопічних. Відповідно до ст. 50 Кримінального кодексу України (далі — КК України), покарання не має на меті завдати фізичних страждань або принизити людську гідність. Система покарань у кримінальному праві України не містить покарань, які б передбачали мордування, нанесення тілесних ушкоджень чи завдання фізичного болю або були спрямовані в основному на приниження честі і гідності людини. З іншого боку, КК України, міри покарання у статтях Особливої частини якого у більшості випадків не мають належного наукового обґрунтування, є в цілому надзвичайно жорстоким законом. Так, ним передбачена значна кількість діянь, які є аналогами адміністративних чи дисциплінарних правопорушень або цивільно-правових деліктів, фактично не становлять суспільної небезпеки,

але їх вчинення тягне застосування санкцій у вигляді позбавлення волі. Злочини, наслідком яких є лише матеріальна, політична чи організаційно-управлінська шкода, часто караються більш суворо, ніж злочини, наслідком яких є загибель людини. Існування ж невинуватено жорстоких та нічим не обґрунтованих покарань не може не принижувати людську гідність.

Праву людини на повагу до її гідності, як це впливає із ст. 28 Конституції України, кореспондує обов'язок як офіційних, так і будь-яких інших осіб поводити себе у стосунках з іншими людьми таким чином, щоб не принижувати гідність людини.

КК України містить значну кількість норм, якими встановлено кримінальну відповідальність за злочини, основним або додатковим безпосереднім об'єктом яких є честь і гідність особи. Це, зокрема: ст.ст. 121-126, 129 (різні види тілесних ушкоджень і погроза вбивством), ст. 142 (незаконне проведення дослідів над людиною), ст. 146 (незаконне позбавлення волі або викрадення людини), ст.ст. 152-156 (зґвалтування та інші статеві злочини), ст. 161 (порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності або ставлення до релігії тощо).

Проблеми права на людську гідність в Україні криються не стільки у площині законодавства, скільки у практиці його реалізації як соціальної цінності. Так, право на людську гідність громадян фактично порушується при купівлі неякісних товарів у супермаркетах, незаконному звільненні з роботи, несплаті заробітної плати, накладенні незаконних штрафів працівниками контролюючих органів тощо. Але про порушення цього права не заявляють ні громадяни, ні їх захисники, бо вони про ці порушення не згадують або ставляться до них байдуже через брак сучасної, заснованої на філософії природного права, правосвідомості. І допоки у державі і суспільстві не з'являться звичаї, які формуватимуть у людей позитивне ставлення до права на людську гідність як соціальної цінності, громадяни не захищатимуть це право. Захист права на людську гідність в Україні повинно набувати загальнообов'язкового характеру як в юридичній практиці, так і в особистому житті кожного, адже порушення цих прав може призвести до небезпечних наслідків, таких як породження ідеї антигуманізму в суспільстві.

Деякі вчені зазначають, що людська гідність є однією з багатьох свобод людини; інші стверджують, що гідність є її позитивним правом. Одні науковці розглядають право людини на гідність як засадниче щодо інших прав людини, оскільки воно реалізується через одночасне застосування разом з іншими правами і свободами громадян. Учені також розглядають право на людську гідність як абсолютне, тобто таке, що охороняється від усіх інших суб'єктів права, які у зв'язку з цим співіснують у певному правовому режимі. На думку деяких дослідників, гідність людини треба розуміти у двох значеннях: в об'єктивному — як визнання і повагу до особи з боку оточуючих, та у суб'єктивному — як усвідомлення особою свого суспільного становища [1, с. 139-140].

Деякі автори під категорією «гідність особи» розуміють також володіння людиною певними моральними та інтелектуальними якостями, що відповідають загальновизнаним моральним цінностям [2, с. 202-203].

Як справедливо зазначають українські дослідники В. Головченко та О. Головченко, гідність у правовій системі — це не лише конституційний принцип, а й природне, невід'ємне право кожної людини. На основі принципу гідності формується суб'єктивне право людини на гідність [3, с. 55].

Право на людську гідність може обґрунтовуватись різними науковими концепціями, але, як переконали світовий досвід, провідна роль серед них належить природно-правовій доктрині, яка веде свій початок від філософів-теологів і просвітителів XIII–XVIII ст.ст. Саме завдяки цій доктрині людська гідність набула значення соціальної цінності найвищого ґатунку, а тому природне право на людську гідність цілком закономірно претендує на особливу роль у системі прав і свобод людини та громадянина.

Сфера дотримання особистих природних прав і свобод людини надзвичайно важлива і чутлива, оскільки зачіпає її життєві інтереси. Тому вона потребує спеціальних правових механізмів захисту, що вироблені світовою практикою. Саме через це в даній статті поставлена мета дослідити особливості змісту принципу гуманізму.

Крім того виникає потреба у розгляді категорії «гідність людини» в співвідношенні до поняття гуманізму для більш ширшого розуміння природи цього права.

У науковій і навчальній літературі принципи характеризують як загальні вимоги до суспільних відносин та їх учасників, а також як вихідні керівні засади, відправні встановлення, що виражають сутність права і впливають з ідей справедливості й свободи, а також визначають загальну спрямованість і найістотніші риси діючої правової системи.

Загальнолюдські (цивілізаційні) принципи права безпосередньо визначаються досягнутим рівнем розвитку людства (політичним, економічним, соціальним, моральним тощо) і повинні виступати універсальним критерієм становлення національних правових систем.

Принцип гуманізму означає закріплення у правових формах відносин між людиною, державою і суспільством на основі визнання самоцінності людської особистості, невід'ємності її прав і свобод, поважання її гідності, захисту від свавільного втручання у сферу особистого життя. Принцип гуманізму в праві знаходить своє втілення в цілому ряді нормативних положень різноманітної галузевої належності, таких як: ніхто не може бути безпідставно заарештованим або утримуватися під вартою; батьки зобов'язані утримувати дітей до їх повноліття; ніхто не може бути підданий катуванню, іншим жорстоким, нелюдським чи таким, що принижують його гідність, видам примушування і покарання; заборона допуску преси і публіки на судовий розгляд з міркувань моралі [4, с. 201-205].

В ході дослідження правових норм та їх застосування на практиці було встановлено, що природне право на людську гідність є основним правом особи. Про це свідчить ст. 28 Конституції України, відповідно до якої кожен має право на повагу до його гідності. Ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню.

Таке право людини також регулюється принципом гуманізму в теорії права, який визначає ціннісну характеристику суспільства, самоцінність людини, її гідність та право на вияв власних здібностей. Цей принцип виявляється у таких нормативних положеннях як неможливість безпідставного утримання під вартою, обов'язок батьків утримувати неповнолітніх дітей тощо.

Ці положення потребують ретельного дотримання та захисту, адже саме вони слугують запорукою розвитку суспільства в бажаному напрямі.

Використані джерела:

1. Конституционное право: словарь / И.А. Алебастрова, Г.А. Андреева, А.Ш. Будагова, С.Ю. Кашкин; [под ред. В.В. Маклакова]. — М.: ЮРИСТЪ, 2001. — 560 с.
2. Авакьян С.А. Конституционное право. Энциклопедический словарь / С.А. Авакьян. — М.: Изд-во НОРМА-ИНФРА-М, 2001. — 688 с.
3. Головченко В.В. Правозастосування і захист прав людини в суверенній Україні: [монографія] / В.В. Головченко, О.В. Головченко. — Чернігів: Видавець Лозовий В.М., 2012. — 328 с.
4. Теорія права і держави: [підручник]. — [2-ге видання]. — К.: Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2010. — 520 с.

Юсіфова М. О. кизи. Гідність особи в правовій теорії.

В даній статті розглянута проблема реалізації права на людську гідність в правовій теорії та юридичній практиці, як соціальної цінності. Автор цієї статті аналізує принцип гуманізму та природно-правову концепцію права. Основна мета статті полягає у розгляді проблеми реалізації права на людську гідність та в дослідженні особливостей принципу гуманізму.

Ключові слова: гідність, принципи права, правова теорія.

Юсифова М. О. кизи. Достоинство личности в правовой теории.

В данной статье рассмотрена проблема реализации права на человеческое достоинство в правовой теории и юридической практике, как социальной ценности. Автор этой статьи анализирует принцип гуманизма и естественно-правовую концепцию права. Основная цель статьи состоит в рассмотрении проблемы реализации права на человеческое достоинство и в исследовании особенностей принципа гуманизма.

Ключевые слова: достоинство, принципы права, правовая теория.

Iusifova M. Personal dignity in legal theory.

In this article considered the problem of the right to human dignity in the legal theory and legal practice as a social value. The author of this article analyzes the principle of humanism and natural law concept. The main purpose of the article is to examine the problem of the right to human dignity and to study features of the principle of humanism.

Key words: dignity, principles of law, legal theory.

Рекомендовано до друку кафедрою теорії права та держави Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

ПРОБЛЕМИ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ: ДИСКУСІЯ ВІТЧИЗНЯНИХ НАУКОВЦІВ ТА ПРАКТИКІВ

3 червня 2013 року в Київському регіональному центрі Національної академії правових наук України відбулася презентація колективної монографії «Юридична відповідальність: проблеми виключення та звільнення», підготовленої колективом авторів-учених різних галузей сучасного права України, зокрема: Ю. В. Бауліним, Н. М. Оніщенко, А. Є. Шевченком, О. В. Скрипнюком, В. Л. Федоренком, Р. А. Майдаником, М. І. Іншиним, В. І. Щербиною, О. Ф. Андрійко, Д. М. Лук'янцем, М. І. Хавронюком.

Захід урочисто відкрив керівник відділу зв'язків з органами державної влади та міжнародними організаціями Національної академії правових наук України, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України **Олександр Васильович Скрипнюк**.

Зі вступним словом виступили відповідальний редактор видання, заступник Голови Конституційного Суду України, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України **Юрій Васильович Баулін**, завідувач відділу теорії держави і права Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України **Наталія Миколаївна Оніщенко**.

В ході своїх виступів автори видання наголосили на тому, що юридична відповідальність є найскладнішою та найгострішою темою сучасної юридичної науки і проблематикою, що викликає багато запитань та суперечливих позицій у представників юридичної практики. Без належного інституту юридичної відповідальності право стає безсилим та ненадійним, не виправдовуючи соціальних очікувань. Правові норми, встановлені на їх підставі, права та обов'язки членів суспільства перетворюються в «шляхетні наміри», якщо влада не здатна організувати поновлення та захист порушених прав, примус до виконання обов'язків, покарання тих, хто порушує правові заборони. Досить багато процесів та напрямів правового розвитку пов'язані із дієвістю права: відчуттям захищеності кожним, гарантованості прав та законних інтересів, протистоянням сваволі в процесі упорядкування суспільних відносин, безсумнівної дією механізмів щодо впровадження правового порядку в усіх сферах суспільного життя, гарантуванням та забезпеченням системи безпеки, що пов'язана із соціальною діяльністю, особливо тією, що несе потенційну загрозу життєво важливим інтересам особи, суспільства та держави. Це не повний перелік наших очікувань від сучасного права та удосконалення інституту юридичної відповідальності.

На презентації також виступили професор кафедри філософії права та юридичної логіки Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України **Михайло Васильович Костицький**, завідувач відділу зв'язків з органами правосуддя Апарату Верховної Ради України, постійний представник Верховної Ради України у Конституційному Суді України, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України **Анатолій Олександрович Селіванов**, професор кафедри загально-теоретичних та державно-правових наук Національного університету «Києво-Могилянська академія», Національний Радник з юридичних питань, координатор проектів ОБСЄ в Україні, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України **Станіслав Володимирович Шевчук**, заступник Керівника Апарату Верховної Ради України, керівник Головного юридичного управління, кандидат юридичних наук **Михайло Олексійович Теплюк**, декан юридичного факультету Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор **Владислав Леонідович Федоренко** та інші.

Також на презентації були присутні віце-президент, керівник Київського регіонального центру НАПрН України, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України **Володимир Павлович Тихий**, Голова Конституційного Суду України (1996–1999), суддя Конституційного Суду України у відставці (2004), кандидат юридичних наук, академік НАПрН України **Іван Артемович Тимченко**, Голова Національної експертної комісії України з питань захисту суспільної моралі, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України **Василь Васильович Костицький**, в. о. завідувача відділу проблем державного управління та адміністративного права Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України **Ольга Федорівна Андрійко**, директор Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності НАПрН України, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України **Олена Павлівна Орлюк**, завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін ДВНЗ «Українська академія банківської справи НБУ», доктор юридичних наук **Дмитро Миколайович Лук'янець**, начальник кафедри теорії та історії держави і права Донецького юридичного інституту МВС України, доктор юридичних наук, професор **Анатолій Євгенійович Шевченко**, заступник керівника Секретаріату – керівник Управління правової експертизи, кандидат юридичних наук **Євген Володимирович Бурлай** та інші.

Учасники заходу одноставно погодилися з тим, що представлене монографічне дослідження має низку дискусійних положень, втім, є беззаперечною і теза, згідно з якою толерантні наукові дискусії, «нові» правові питання та ракурси, представлені широкому юридичному загалу та всім зацікавленим особам, сприятимуть подальшому розвитку та удосконаленню правової системи, зокрема надійному захисту прав, свобод та законних інтересів людини.

НАЙКРАЩІ АФОРИЗМИ

Немає жодної людини, яка б не любила свободу; але справедлива людина вимагає її для всіх, а несправедлива — тільки для себе.

Л. Бьорне

Повна рівність означає всезагальну безвідповідальність.

Т. Еліот

Існує два першоджерела справедливості: нікому не шкодити і приносити користь суспільству.

Цицерон

Мудрий законодавець починає не з прийняття закону, а з вивчення його придатності для даного суспільства.

Ж.-Ж. Руссо

Обов'язок без права — це рабство; право без обов'язку — анархія.

Ф. де Ламенне

Тому, хто вивчає право, належить передовсім дізнатись, звідки походить слово «право» (*jus*); воно дістало свою назву від «*justitia*» (права, справедливості), оскільки право є «*ars*» (мистецтво, знання, що практично реалізується, вміння, наука) *boni* (добра) і *aequi* (рівності та справедливості).

Ульпіан

Рівність прав не в тому, що всі ними користуються, а в тому, що вони всім надані.

Сенека

Рівність є наріжним каменем справедливості, а разом вони є сутністю свободи.

І. Г. Зейме

Гідність — це діамант на руці доброчесності.

Вольтер

Свобода полягає в тому, щоб залежати лише від законів.

Вольтер

Справедливість — істина в дії.

Б. Дізраелі

ВІТАННЯ

*Колектив Інституту держави і права
ім. В. М. Корецького НАН України,
вся юридична громадськість вітає шановних:*

*Тарахонич Тетяну Іванівну з ювілеєм —
50-річчям від Дня народження!*
Бажаємо Вам справжньої насолоди від професійної діяльності,
відвертих та відданих друзів і людського щастя!

*Нагребельного Володимира Петровича з ювілеєм —
60-річчям від Дня народження!*
Зичимо Вам плідної праці, щасливих років життя,
любові і творчої наснаги!

*Олещенко В'ячеслава Івановича з ювілеєм —
60-річчям від Дня народження!*
Зичимо Вам міцного здоров'я, творчої наснаги,
щирих друзів і наукових однодумців!

ВИМОГИ

щодо оформлення наукових статей, які публікуються в науково-практичному юридичному журналі «Альманах права»

Наукові статті повинні відповідати постанові Президії Вищої атестаційної комісії України № 7-05/1 від 15 січня 2003 року «Про підвищення вимог до фахових вів внесених до переліків ВАК України».

Загальні вимоги до структури наукових статей:

- постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями;
- аналіз останніх досліджень і публікацій, на яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття;
- формування цілей статті (постановка завдання);
- виклад основного матеріалу з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;
- висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі.

Вимоги до оформлення тексту наукових статей:

- обсяг статті (назва статті, відомості про автора, текст статті, використані джерела, анотація, ключові слова) не повинен перевищувати 10-ти сторінок (Times New Roman; кегль 14; інтервал 1,5);
- у верхньому правому куті титульної сторінки — ім'я та прізвище автора (співавторів), науковий ступінь, вчене звання, почесне звання, посада та місце роботи автора;
- нижче — УДК статті;
- нижче — назва публікації з вирівнюванням на центр сторінки та виділенням напівжирним шрифтом;
- посилання на використані джерела здійснюється у квадратних дужках із зазначенням номера джерела та конкретних сторінок, напр. [1, с. 25-26], а самі назви джерел наводити в кінці статті у порядку згадування у тексті (розділ «Список використаних джерел»);
- у списку використаних джерел слід вказати: для періодичних видань — прізвище та ініціали автора статті, її назву, найменування та рік видання, номер, сторінки; для книг — прізвище та ініціали автора, назву книги, місто, видавництво та рік її видання, загальну кількість сторінок видання;
- на статтю необхідно надати анотації (6-8 речень) та ключові слова (4-8 слів) українською, російською, англійською мовами. Анотації розміщуються після списку використаних джерел та мають містити, зокрема, прізвище, ім'я, по батькові автора, назву статті.

Вимоги щодо надання матеріалів:

- роздрукований примірник наукової статті (підписаний у кінці автором);
- електронний варіант статті;
- фото автора (авторів портретного варіанта) у форматі JPEG;
- довідку про автора (співавторів) із зазначенням — ПІБ, науковий ступінь, вчене звання, почесне звання, місце роботи й посада, контактний номер телефону (мобільний, робочий), ел. пошта та поштова адреса з індексом;
- якщо автор не має наукового ступеня, додатково подається рецензія кандидата чи доктора наук відповідної спеціальності та витяг з протоколу засідання відповідної кафедри (відділу) про рекомендацію статті до друку.

Матеріали: стаття; фото; довідка про автора можуть надсилатися і електронною поштою (teorija06@inbox.ru). Назви файлів повинні містити прізвище автора (наприклад: Іванов стаття — doc; Іванов фото — jpeg; Іванов довідка — doc). Для осіб, які не мають наукового ступеня, також надсилаються сканована кольорова копія рецензії та витяг з протоколу засідання відповідної кафедри (відділу) про рекомендацію статті до друку.

Для зручності авторів, рекомендуємо як зразок оформлення розглянути вже опубліковані статті у науково-практичному юридичному журналі «Альманах права».

Редакційна колегія залишає за собою право на рецензування, редагування, скорочення і відхилення статей. Викладені вимоги до статей мають бути суворо дотримані, в іншому випадку стаття відхиляється.

Адреса: 01601, м. Київ, вул. Трьохсвятительська, 4, кім. 202. тел./факс (044) 278-80-24

Офіційний сайт: <http://www.almanahprava.org.ua/>

E-mail: teorija06@inbox.ru